

KUTATÁSI BESZÁMOLÓ
KLEBELSBERG KUNO-ÖSZTÖNDÍJ
2020.

A kutató neve: Dr. Baji Etelka	
A kutatás témája: fotóhungarika-kutatás, azaz magyar vonatkozású fényképek felkutatása, adataik, elérhetőségük összegyűjtése külföldi közgyűjteményekben, az én esetemben Ausztriában. Ausztria és Magyarország részben közös történelme indokoltá teszi, hogy megpróbáljuk felmérni, megismerni, milyen magyar vonatkozású fényképek rejtőznek osztrák gyűjteményekben. A fotóhungarika-kutatás 2001 óta folyik több szereplővel, több helyszínen.	
A kutatás helyszíne	
ország, város	Ausztria, Bécs
intézmény(ek)	Albertina és Österreichische Nationalbibliothek Bildarchiv
A kutatás ideje: 2020. szeptember 1- szeptember 30.	
A kutatott gyűjtemények, az átnézett iratok, dokumentumok és a találatok rövid ismertetése (tételes találati jegyzék nélkül)	
Albertina Fotosammlung 1999-2000-ben az Albertinába került tartós letétként a Josef Maria Eder vegyész, fotográfus, fotótörténész által 1888-ban alapított és még ma is működő Höhere Graphische Bundes-Lehr- und Versuchanstalt (vagyis: Felsőbb Grafikai Szövetségi Oktatási és Kutatóintézet GLV) fényképgyűjteménye. Ez a gyűjtemény azért olyan gazdag lelőhelye a történeti fényképeknek és történeti technikával elkészült fényképeknek, mert Eder és munkatársai azon kívül, hogy maguk is kipróbálták a legkülönbözőbb fényképezési eljárásokat, hozzáértően gyűjtötték is a nekik kortárs, ma már történetinek tekinthető fotográfiákat, amiket ma már nehéz lenne fellelni. Nagyrészt ennek a rendkívüli anyagnak köszönhető, hogy az Albertina méltán foglal helyet a világ legjelentősebb fotógyűjteményei között. Az Albertinában az „Ungarn” keresősóra 810 tételt adott ki a számítógépes adatbázis. A válaszokat a 436. tételtől néztem át, mivel addig jutottam 2018-ban. Ezenkívül fényképezésnevekre rákeresve kicsit átfésültem még a számítógépen elérhető adatokat. A 2020-as év legnagyobb, nagyon fontos találatát a Bécsi Fényképezőtársaság Tagjainak 1861-től összeállított albuma volt (Album der Mitglieder der Photographischen Gesellschaft in Wien seit 1861). (FotoGLV2000/26432/1-174) A társaság május 7-i (valószínűleg 1861.) gyűlésén elhatározták, hogy minden tagot felkérnek, készítsen egy vizitkártya önarcképet, és küldje el a társaságnak az album összeállításához. Az albumot Oscar Kramer ajánlotta fel az	

egyletnek, ezt a bőrkötésű album fedelén egy arany színű tábla hirdeti. Az album belső oldalain a képek alatt mívés kézírással az ábrázolt személy nevét olvashatjuk. Vannak üres helyek, ahol ott a név, de nincs hozzá fénykép. A 207-es számig vannak az arckép-helyek beszámozva. A 99. helytől már nem szép, tollas kézírással következnek a nevek, hanem hevenyészett ceruzás írással. Az album elején betűrendben találjuk a tagok képeit, majd a 83-as számtól megszűnik a betűrend, illetve újabb képeket is láthatunk olyanokról, akik már az első szakaszban is voltak. A képsor vége felé már olyan arcképeket is látunk, amik nyilvánvalóan a későbbi évtizedekben készültek, és kerültek be az albumba. A tagság nem teljesítette azt a kérést, hogy mindenki magáról készítsen felvételt, sok kép készült Ludwig Angerernél. Akad egy-két olyan felvétel, amin fényképek vagy fotografálási kellékek, pl. kamerák között örökítették meg az ábrázoltat. Néhány név a fényképezők közül, akik esetében örömet okozhat nekünk, hogy láthatjuk a munkáiból ismert mester saját arcképét is pl.: Ludwig Angerer, Victor Angerer, Hans Hanfstaengl, Hermann Heid, Amand Helm, Klösz György, Knebel Ferenc, Koller Károly, Kozics Ede, Mezey Lajos, Petzval József, Szathmári Papp Károly. Több nevet a leltári számos listába fogok beleírni.

2020-ban az **Österreichische Nationalbibliothek Bildarchiv**ba is eljutottam. Ott a BAK-index-en folytattam a keresést. A BAK-index a régi, eredeti könyvtári kartonok beszkenelésével készült. Kérdés, miért ebben keresek, illetve kerestünk, amikor még más is végzett fotóhungarika-kutatást Bécsben? Én úgy gondolom, ennek a módszeres és nagyon időigényes átnézésével találhatunk eldugott, eddig nem ismert képeket. Az ÖNB-ben nagy tempóban folyik az anyag digitalizálása és a digitalizált képeknek a honlapra kerülése. Valóban sok minden található ott, de az osztrák kollégák nem sorrendben, hanem tematikus rendben vagy fontossági sorrendben digitalizálják, és teszik interneten elérhetővé anyagukat. Én (mi) azzal tudok pluszt nyújtani, hogy az ősi katalóguscédulák átböngészésével olyan anyagokat találhatok, amik másképpen nem kerülnek elő, és nem jelennek meg a honlapon. Úgy gondolom, hogy akkor is, amikor az interneten egyre több múzeum, könyvtár anyaga válik elérhetővé, marad létjogosultsága az olyan kutatásoknak is, mikor a kutató szemtől szemben áll az eredeti műtárggyal, kézbe veszi azt. Az eredeti tárgy varázsát nem tudja helyettesíteni a világháló.

A kutatás módszere

2020-ban folytattam az Albertinában már megkezdett kutatást. A kutatótermi számítógépbe beütöttem az „Ungarn” keresőszót. 2018-ban a számítógép erre a keresőszóra adott válaszában 810 tétel szerepelt. Akkor a 436. tételig jutottam el. Most, 2020-ban befejeztem az anyag ilyen szempontú átnézését. Tehát utánam bárki folytathatja a munkát a 810. tételen túl, mert a sorrend nem fog megváltozni. A kutatás természetesen az „Ungarn” keresőszóval sem olyan egyszerű, mint első ránézésre gondolhatnánk. Az „Ungarn” keresőszóra megjelenő tételek közelebről mind „Österreich-Ungarn” képek, tehát, ha ide bejutottunk, még tovább válogathatjuk a képeket, mert további helymegjelölésként következik Österreich vagy Ungarn vagy Italia. Az ilyen besorolásnál is résen kell lennünk, azaz minden tételt figyelmesen megnézni, még ha az „Österreich” besorolású is, hiszen ebben az anyagban találtam meg 2018-ban a vitathatatlanul magyar fotográfus Knebel Ferenc tájképeit, valamint a vidéki, paraszti létet ábrázoló, szociofotónak nevezhető munkáit¹. Ezekről 2018-as beszámolómban részletesen írtam.

¹ A Knebel-képek leltári számai: FotoGLV2000/5851–5852, FotoGLV2000/554, FotoGLV2000/107–117, FotoGLV2000/11187–11201, FotoGLV2000/19954–19965.

Idén folytattam a tételek átnézését és a képek kikérését. A tételekben nemcsak fényképek szerepelnek, hanem előfordulnak fényképészeti eszközök, fotóval foglalkozó könyvek és plakátok is. A 810 tétel között akadnak olyanok is, ahol egy tétel több száz fényképet foglal magába.

Olykor kikértem olyan fényképet is, aminek nincs magyar vonatkozása, viszont olyan technikával készült, amilyennel én még máshol nem találkoztam. 2020-ban példa volt erre Eder és Valenta több, röntgensugárral végzett kísérlete. Pl. FotoGLV2000/8739/2 (halak) és FotoGLV2000/8739/32 (egy négyéves gyerek keze), valamint Hans Molisch falevélre készült nagyításainak papír másolatai, FotoGLV2000/11710-11717.

2020-ban az Österreichische Nationalbibliothek Bildarchivban a BAK-index-en folytattam a keresést. A BAK-index a régi, eredeti könyvtári kartonok beszkenyelésével készült. Kérdés, miért ebben keresek, illetve kerestünk, amikor még más is végzett fotóhungarika-kutatást Bécsben? Én úgy gondolom, ennek a módszeres és nagyon időigényes átnézésével találhatunk eldugott, eddig nem ismert képeket.

A kutatási eredmények hasznosítása (pl. előadás, publikáció) és az esetleges további lehetőségek

2020-ban folytatott kutatásom része annak a kutatási folyamtnak, amit kolléganőmmel, Lengyel Beatrix-szal 2001-ben elkezdtünk, és amely folyamán azóta többen, több helyen dolgoztak. A kutatás hasznosítása abban áll, hogy az általunk feltárt adatokat közzéteszük, mások számára elérhetővé. A kutatás éveit alatt számos eredményről beszámoltam a Fotóművészet c. lap hasábjain, majd a Mafot internetes oldalán, az Apertúrában. 2020-ban nem találtam olyan fényképet, amit publikálnék.

A kutatás hasznosítására, még inkább hasznosságára leírom az egyik, még 2017-ben látott fénykép utóéletét. A képet akkor így tudtam leírni: Színészek csoportképe jelmezben (Blaha Lujza?), Strelisky felv., 1901, Budapest, platinotípiá², FotoGLV2000/6854. 2018-ban az Országos Színháztörténeti Múzeumban (OSZMI) egy alkalommal láttam egy képet, amin az a hölgy szerepelt, akit Blaha Lujzának véltem, s aki tényleg ő volt. Ezen a képen egyedül látjuk őt, és ugyanazt a jelmezt viseli, mint az Albertinában látott csoportképen. Tehát ugyanarról a színdarabról van szó. A Színháztörténeti Múzeum példányán olvasható, hogy Sardou: Szókimondó asszonyosság c. darabjában örököltette meg a fényképész, Strelisky, Blaha Lujzát. Az OSZMI-beli kolléga információja nyomán megtaláltam az előadásról szóló beszámolót a Vasárnapi Ujságban (1895. 52. sz. 864. old.), ehhez illusztrációként az a kép jelent meg, ami az Albertinában van. Ezek után kölcsönösen tájékoztattam a képek leőhelyét a másik kép létezéséről, az Albertinát arról is, hogy a csoportkép megjelent a Vasárnapi Ujságban, a korszak legszínvonalasabb képes hetilapjában, és a felek jóváhagyásával elküldtem mindenkinek azt a képet, ami a másik helyen van.

Az ösztöndíjjal kapcsolatos gyakorlati észrevételek (beleértve a leendő ösztöndíjasok számára hasznos tanácsokat)

² A platinotípiá kötőanyag nélküli fénykép, melynek készítése nem az ezüst, hanem a platinoklorid fényérzékenységén alapul.

Ajánlott a kutatóknak előre bejelentkezni az Albertina kutatótermébe, mert – bár a terem tágas – előfordul, hogy nem tudják azonnal fogadni a kutatót. Itt korlátlanul engedélyezett fényképek készítése saját kutatási céllal. Egy nagyméretű szkennel is a kutatók rendelkezésére áll.

Az ÖNB Bildarchivban egyszerre max. 20 db. műtárgyat hoznak ki. Már megindult kutatás esetében több napra félreteszik a tárgyakat, amikkel a kutató még foglalkozni akar. Az ÖNB BAK-index elérhető a könyvtár honlapjáról helyben és távolról is, de azzal, hogy látunk egy katalóguscédulát egy fényképről, nem érhetjük be. A valódi eredmény az, amikor a kutató szemből szemben áll az eredeti műtárggyal, kézbe veheti azt. Az eredeti tárgy varázsát nem tudja helyettesíteni a világháló.